

1.

PLODY VÍTĚZSTVÍ (1919–1920)

DEZILUZE

Carlo Ciseri se narodil roku 1896 ve Florencii v rodině význačných umělců. Jeho děd Antonio byl jedním z nejúspěšnějších malířů své generace, jehož portréty významných společenských osobností a naturalisticky vyvedená plátna na náboženská témata v zářivých barvách – *Ecce homo*, *Nevěřící Tomáš*, *Mučednictví Makabejců*, *Zjevení Nejsvětějšího srdce Ježíšova sv. Marii Markétě Alacoque*, *Panna Maria Lurdská* – lze dosud spatřit v mnoha veřejných i soukromých sbírkách a kostelích, především v Toskánsku. Poté, co v květnu 1915 vstoupila Itálie do první světové války, navštěvoval Carlo prestižní vojenskou akademii v Modeně, načež byl poslán sloužit jako nižší důstojník do přední linie, jež se vinula severně od Terstského zálivu přes Krasovou plošinu a kolem Karnských Alp směrem k Tridentu, místy ve výšce až několika tisíc metrů nad mořem. O život přišlo na této brutálně nehostinné frontě během tří a půl let bojů přes půl milionu Italů, většina z nich v průběhu jedenácti z valné části nepřiliš efektivních bitev, které byly vedeny v údolí řeky Soči ve snaze prolomit rakouské linie a dostat se do Lublaně a Vídně. Carlo byl přijat k *bersaglieriům* neboli „ostrostřelcům“, což byly speciální jednotky pěchoty pozemního vojska s hrdými vlasteneckými tradicemi (a velmi typickou uniformou). U *bersaglieriů* sloužil rovněž bývalý socialista a novinář Benito Mussolini – do doby, než byl počátkem roku 1917 zraněn.

Podobně jako mnoho vzdělaných středostavovských mužů bojoval i Carlo ve válce s nadějí, že vítězství Itálie uzavře dílo Risorgimenta, hnutí za národní nezávislost a jednotu, které začalo o více než sto let dříve, kdy vojska Napoleona Bonaparta překročila Alpy a přinesla na poloostrov nová, revoluční pojetí svobody a svrchovanosti lidu. Dopravení Risorgimenta nemělo být pouze teritoriální, tedy získání od Rakouska takzvaných „nevysvobozených“ zemí Tridentska-Horní Adige a Terstu. Ještě důležitější byla touha naplnit frustrované morální

ambice protagonistů Risorgimenta, mužů, jako byl Giuseppe Mazzini, jenž toužil po sjednocení země, aby mohl založit „třetí Řím“, kdy by Itálie znovu povstala jako vedoucí politická a kulturní síla ve světě po staletích úpadku, vnitřního rozdělení a pokořující nadvlády cizinců. A aby mohlo být dosaženo takovéto obrody, bylo zásadně důležité, jak tvrdili tito patrioti, že jednota musí být výsledkem vůle „lidu“, obyčejných mužů a žen, kteří se cítili dostatečně inspirováni vlasteneckým zápallem na to, aby odhlédli od staletí rivality a neshod mezi městy, kraji a sektami, aby se nesobecky ujali svatě věci národa a bojovali, pokud bude třeba, za své italské krajany.

Nicméně Mazzini a četní další vlastenci smutně konstatovali, že takové naděje se nenaplnily. Itálii netvořil v žádném případě „lid“. Vítězství nad Rakouskem v roce 1859, jež mělo za následek sjednocení Lombardie a následně i Emílie-Romagny a Toskánska s Piemontem, bylo zajištěno pomocí francouzských vojsk Napoleona III., který se snažil napodobit svého strýce a nahradit rakouskou nadvládu na Apeninském poloostrově nadvládou Francie. K porážce vládnoucí bourbonské dynastie na Sicílii a v Neapoli následujícího roku Giuseppe Garibaldim a jeho stoupenci, kteří bojovali jako dobrovolníci, určitě přispěla podpora místních obyvatel, ale způsob, jakým byly jižní provincie připojeny k severní Itálii, byl utvářen spíše obavami a ambicemi piemontského krále a jeho premiéra hraběte Cavoura než vůlí „lidu“. Rozhodující roli zde sehrála rovněž Británie. Znepokojovaly ji Napoleonovy expanzionistické cíle, a tak považovala sjednocení Itálie za prostředek nastolení „rovnováhy sil“ na evropském kontinentu. Varovala tedy francouzského císaře, aby nezasahoval a nesnažil se zastavit Garibaldiho, a pohotově schválila nehorázné porušování mezinárodního práva, k němuž během událostí roku 1860 docházelo.

V roce 1860 se však nezačala žádná slavná éra „třetího Říma“ a propastný rozdíl mezi rétorikou Risorgimenta a prozaickou realitou, v níž se nacházela země soužená neustálou chudobou, obrovskou negramotností a nepolevujícím vnitřním rozdělením, byl do očí bijící. Jeden z nejvýznačnějších patriotů Risorgimenta Francesco Crispi často říkal v době, jež následovala po sjednocení, že v letech 1859–1860 byly k sobě narychlo sešité zcela odlišné části poloostrova a hrubé stehy pak byly až příliš patrné.¹ Stará teritoriální žárlivost, jako například mezi Lombardií a Piemontem, mezi Neapolí a Sicílií, mezi Milánem a Římem, ale především mezi severní a jižní polovinou poloostrova, zůstala povětšinou

nedotčena a podrývala fungování parlamentu a státní správy. A na tyto tradiční rozepře mezi regiony a městy byly naroubovány nové a v mnoha ohledech záluždnější rozpory – například mezi státem a katolickou církví, která od počátku odmítala uznat legitimitnost Italského království a nabádala věřící (téměř všichni Italové byli katolíci a rádi se považovali za přijatelně věřící), ať bojkotují politický život země a pracují na obnově papežovy světské moci.

Nadějím na národní velikost, které vzbuzovalo Risorgimento, možná ještě víc škodila zející propast, jež oddělovala třídu pracujících od většiny populace – propast, jež se běžně označovala za něco, co rozděluje „legální Itálii“ (Itálii těch, kteří měli hlasovací právo; v době sjednocení to bylo kolem dvou procent obyvatelstva, přičemž jejich počet se koncem století zvýšil na sedm procent) od „skutečné Itálie“. Toto rozdělení se projevovalo častými revoltami a povstáními, které začaly počátkem šedesátých let devatenáctého století tím, co vláda eufemisticky označovala jako „velké zbojnictví“, což měla být kouřová clona zastírající převážně politickou a sociální revoltu početných skupin rolníků na jihu proti státu, který na ně uvalil vysoké daně a vojenskou povinnost a zkonfiskoval církevní majetek, což bylo pro chudé lidi značně nepřijemné, ne-li přímo nelegitimní. Následující desetiletí byla svědky dalších šířících se (i násilných) projevů nespokojenosti lidu a od osmdesátých let již tato nespokojenost našla mocné politické vyjádření v rychle rostoucím socialistickém hnutí, jehož revoluční charakter se v letech před první světovou válkou nikterak neumenšoval.

Naděje mladých intelektuálů, jako byl Carlo, že řešení problémů Itálie spočívá ve velké válce – že vzedmutí kolektivního národního úsilí proti společnému nepříteli, korunované euforií z vítězství a pocitem sdíleného smutku z oběti padlých, zažehne pocity masového vlastenectví, o nichž Mazzini a další protagonisté Risorgimenta snili –, sahaly do mnohem staršího období. Na jaře 1866 volal Francesco Crispi v parlamentu po „křtu krví“, který zkonsoliduje nové království. Jeho slova přivítali ostatní poslanci dlouhým potleskem. V následujících letech se rovněž mnoho dalších předních politiků, spisovatelů a novinářů dovolávalo silového řešení problémů Itálie. Válečné hlasy zesílily zvláště koncem osmdesátých let, kdy kombinace kolapsu veřejných financí, korupčního skandálu, který hrozil, že pohltí celé politické vedení (včetně monarchie), a rostoucího sociálního nepořádku a nepokojů vyvolávala všeobecný strach, že země směřuje k rozvratu.

Ale v těchto zoufalých nadějích, že „křest krví“ by mohl národ stmelit, byl fatální paradox. Jak bylo vyzdvíženo na příkladu zdrcujícího vítězství pruské armády nad Francouzi v roce 1870, úspěch v moderním vedení války vyžadoval obrovské zdroje, pečlivé plánování a koordinaci, obrovské síly schopných, dobře vycvičených a vysoce motivovaných vojáků. Itálie byla stále ještě hospodářsky zaostalou zemí se slabými státními strukturami a obyvatelstvem, kterému nezřídka chybělo dobré zdraví, vzdělání i smysl pro vlastenectví. V létě 1866 se nové království rozhodlo, že se zapojí do rakousko-pruského konfliktu; mohlo zůstat neutrální a ještě si zajistit od Rakouska území, na něž si činilo nárok. „Musíme vyhrát,“ zapsal si do deníku rozrušený mladý student Sidney Sonnino, „protože mladý národ, jako je náš, nemůže pokračovat v napětí tak dlouho, aniž by se rozpadl na kousky.“² (O necelých padesát let později, již jako ministr zahraničí země, Sonnino zatáhl Itálii do první světové války.) Fatální nepřipravenost a neshody mezi veliteli vedly ke katastrofálním porážkám na souši i moři v bitvách u Custozy a u Visu. Po třiceti letech se země dočkala dalšího ponížení, kdy bylo vojsko čítající 17 700 Italů a domorodých jednotek rozdraceno více než stem tisíc Etiopanů v bitvě u Adwy – byla to nejhorší porážka, jakou kdy koloniální mocnost v Africe utrpěla. Stejně jako v roce 1866 i v tomto případě tlačila vláda na vojenský úspěch, aby se tak posílily ohrožené instituce a zmírnilo se vnitřní politické napětí. A opět katastrofu způsobily neadekvátní plánování a koordinace (jakož i nedostatečné zdroje).

Zapojení Itálie do první světové války bylo do značné míry motivováno podobnou touhou posílit prestiž státu a zmírnit rostoucí hrozbu revoluce. V červnu 1914 přišly v severní a střední Itálii o život stovky dělníků v ostrých střetech s policií a armádou, když socialisté, anarchisté a republikáni vytáhli do ulic na protest proti zastřelení tří mladých demonstrantů v Anconě. Byly zapalovány veřejné budovy, stavěly se barikády, ničily se daňové evidence, sázely se stromy svobody, přestřihávaly se telegrafní dráty, obsazovaly se železniční stanice a plenily se kostely. O několik týdnů později vypukla v Evropě válka. Itálie neměla povinnost se tohoto konfliktu účastnit; přestože byla od roku 1882 spojencem Rakouska a Německa v Trojspolku, podmínky dohody ji vlastně nenutily přispěchat na pomoc středoevropským mocnostem. Ale premiér Antonio Salandra a ministr zahraničí Sonnino byli přesvědčeni, že neutralita představuje pro Itálii politicky větší nebezpečí než intervence [tj. vstup do války], a 24. května 1915, uprostřed halasných demonstrací

vlastenecky cítících studentů horujících pro válku, jako byl Carlo, které propukaly po celé zemi, vstoupila Itálie do konfliktu po boku Británie a Francie.

Carlovy naděje, že válka sjednotí zemi, se ukázaly jako nepodložené. V Itálii docházelo k ostrým střetům mezi těmi, kteří podporovali intervenci, a těmi, již byli proti ní. Zastávali se jí členové nedávno založené autoritářské a protiparlamentní Nacionalistické strany, pravicoví liberálové, demokraté (kteří se domnívali, že mobilizace povzbudí stát k tomu, aby se otevřel masám), futuristé (výrazné literární a umělecké hnutí, v jehož manifestu z roku 1909 se prohlašovalo, že válka je „pro svět jediným lékem“) a z krajní levice různí revoluční syndikalisté a jinak opoziční socialisté (mezi nimi i Mussolini), kteří byli přesvědčeni, že účast ve válce by mohla vytvořit revolučnější prostředí než neutralita. Proti nim stála většina liberálů v parlamentu, vedená čtyřikrát po sobě zvoleným premiérem Giovannim Giolittim (jenž tvrdil, že Itálie získá „hodně“ [*parecchio*], když vyjedná s oběma stranami cenu za to, že se konfliktu nezúčastní), mnoho katolíků a Socialistická strana. Posledně zmiňovaná strana byla jedinou socialistickou stranou v proti sobě bojujících zemích s výjimkou Ruska, která pozitivně nepodporovala vládu.

Když válka v Itálii skončila 4. listopadu 1918 vyhlášením vítězství, země byla stále ještě hluboce rozštěpena. Vynaložená námaha a oběti tři a půl roku trvajících krvavého konfliktu nikterak nepřispěly k tomu, aby se zhojilo rozdělení z let 1914–1915. To se naopak ještě prohloubilo. V říjnu 1917 utrpěly italské síly katastrofální porážku u Caporetta (nyní Kobarid ve Slovinsku), což způsobilo, že celá sočská armáda čítající zhruba milion mužů chaoticky ustupovala více než 100 kilometrů k řece Piavě, která se nacházela hluboko na území Benátska, se ztrátou zhruba 300 000 zajatců (a 400 000 dezertérů). Následovalo prudké vzájemné obviňování. Zastánci intervence se pustili do socialistů a obvinili je z podrývání morálky vojska rozvratnou propagandou (bolševici v Rusku se chopili moci zhruba ve stejnou dobu, kdy došlo k porážce u Caporetta). K odpovědnosti byla pohnána i církev: v srpnu 1917 papež Benedikt XV. veřejně označil konflikt jako „zbytečné vraždění“, což vedlo některé z vysoko postavených důstojníků v armádě k tomu, že volali po jeho zatčení a oběšení. Široká veřejnost se rovněž zlobila na liberální vládu a také na parlament, jehož všeobecně neutralistické stanovisko v letech 1914–1915 nebylo zapomenuto ani odpuštěno a jehož oddanost válečnému úsilí i způsob, jak si při tom počínal, byly hlasitě zpochybňovány.

Carlo se tedy vrátil roku 1919 z fronty do hluboce rozdělené a nepokojné země. Socialističtí předáci byli povzbuzeni úspěchem bolševické revoluce a rychle se zhoršující hospodářskou situací, kdy výrobci snižovali výrobu z válečné úrovně a nezaměstnanost i inflace vzrůstaly, a naléhali na italské dělníky, aby se pustili do boje. Stávky, zastavování provozu, obsazování továren se nyní staly běžnou záležitostí. Roku 1919 na svém kongresu v Bologni Italská socialistická strana (PSI) prohlásila, že ruská revoluce je „nejnadějnější událostí v historii proletariátu“, a požadovala, aby „nástroje útlaku a vykořisťování, jež má vládnoucí buržoazie – státy, obce a veřejná správa“ –, byly nahrazeny „novými proletářskými orgány“. Vyzývala své přívržence, aby „se chopili násilí, jímž se budou bránit proti násilí páchanému na nich buržoazií, aby se tímto způsobem dostali k moci a aby se tak konsolidovaly revoluční výdobytky“.³ Na ulicích velkých měst se přívrženci socialistů posmívali důstojníkům v uniformách jako „odporným válečným štváčům“ a „kapitalistickým přísluhovačům“, dokonce je vyhazovali z vlaků nebo tramvají.⁴ Jeden z navrátilivších se důstojníků, Emilio Lusu, sám levicově orientovaný (později byl významným antifašistou), poznamenal, že to byla vskutku bizarní a politicky škodlivá situace. „Nejzarytější nenávisť k válce“ chovali podle něj hlavně dělníci ve velkých továrnách:

Neúčastnili se jí, ale přesto proti ní neustále brojili, téměř jako by měla teprve vypuknout, a ne že už skončila. Prakticky se tato nevráživost projevovala pohrdáním všemi, kdo bojovali, jako kdyby se poslední čtyři roky věnovali nějakému nezřízenému řádění. Tento přístup měl ovšem záhy přispět k tomu, že dělníci přišli takřka o veškeré sympatie veteránů a vojáků ve službě.⁵

Carlo byl touto situací zděšen. V říjnu 1919 byl převelen do Milána, kde zažíval urážení ze strany socialistů, kteří se posmívali jeho uniformě *bersaglierů* a chrlili urážky namířené proti armádě a státu. Při jedné příležitosti se ocitl ve vážném nebezpečí a musel na pomoc přivolat jiné vojáky. To ho rozezlilo: zlobil se na socialisty, ale ještě víc na vládu, která se jevila jako neschopná zajistit pořádek a hájit vlastenecké ideály, za něž on a tolik dalších bojovali. Svou zdeptanost vyjádřil v deníku, který si nepravdělně vedl od začátku války. „Jaké zoufalé zklamání!“ napsal, když pomyslel na situaci, jaká byla v květnu 1915 (značně pokrytecky).

„Velká italská rodina, která, zcela sjednocená, zasáhla v pravou chvíli do velké války, je dnes roztříštěná, strašlivě rozdělená a strašlivě nemocná, blouznící v horečkách stížena nebezpečnou nemocí: anarchií.“ Do konce i ženy, které se radovaly z navracejících se vojsk o několik měsíců dřív, nyní na piazzách zpívaly *Bandiera Rossa* (*Rudý prapor*). „Nevyznám se v tom. ... Nejsm s to pochopit, jak – následkem těchto odporných myšlenek – jsou lidé schopni se vzájemně natolik nenávidět, že bratr zabije bratra, když místo toho bychom měli být všichni jednotni a obnovit národ, především ekonomicky, a uchránit jej katastrofálních důsledků války.“ Jeho naděje byly otřeseny: „Už v nic nevěřím.“ Téměř se za Italy styděl. Především nenáviděl politiku a politiky a deníku svěřil svou přísahu, kterou silně podtrhl:

Slavnostně přísahám, že se už nikdy nebudu zabývat politikou, že nikdy nebudu členem žádné strany – mou jedinou politickou stranou, mým jediným velkým ideálem bude má rodina: můj otec, má matka, mí bratři a jednoho dne i mé děti.

Ale zcela se otočit zády ke své milované Itálii neuměl a modlil se, aby se objevil někdo, kdo by ji vykoupil: „Ať žije nová Itálie v míru a vznešenosti! A právě s touto velkou nadějí směřuji modlitbu k Bohu a žádám ho o milosrdenství: aby nám dal muže, který přemůže všechny a všechno, který zvítězí a bude vládnout ve skutečné spravedlnosti.“⁶

Slabou útěchu skýtala Carlovi četba novin *Il Popolo d'Italia*, které založil Mussolini v době, kdy se koncem roku 1914 rozešel se socialistickou stranou, aby podpořil záležitost intervence. Carla přitahoval zápal, jímž se vyznačovaly Mussoliniho články, v nichž hájil ty, kteří bojovali ve válce, a zvláště pak jeho podpora věci *bersaglierů*. V březnu 1920 měl příležitost si poslechnout Mussoliniho na recepci v hotelu Grande Italia v Miláně. Bylo to pro něj cosi jako zjevení:

Okamžitě mě to k němu nesmírně táhlo. Líbila se mi jeho slova, líbila se mi jeho hrdost, jeho síla i pohled jeho očí. ... Nepletu se. Už nějakou dobu na tomto muži vidím něco výjimečného. Dodává mi to naději, opravdovou naději, že tento muž se postavil do čela hnutí, které se jen tak nedá, a založil to, co nazval *Fasci di combattimento*. Toto hnutí by mohlo být počátkem návratu ke zdravému rozumu, počátkem nové a lepší éry, než je ta, již zažíváme

v současnosti. Rozhodl jsem se už nikdy nemluvit o politice – ale jak necítit radost, když člověk vidí na obzoru záři svítání?⁷

V následujících měsících Carla stále trápily převážně pocity hněvu a znechucení; naději tolik nepocítoval. Na jaře 1920 byl konečně propuštěn do civilu a vrátil se do rodné Florencie. Zjistil, že město je „vroucí kotel“, který je podobně jako Milán plný běsnících militantních stávkujících a demonstrantů. Někdy se i bál vycházet z domu a v deníku se přiznává, že byl v pokušení vzít si pistoli a použít ji proti socialistům. Ale to by znamenalo zabít Italy, což by bylo neakceptovatelným aktem bratrovraždy. Spílal Britům a Francouzům, že na mírové konferenci v Paříži roku 1919 připravili Itálii o její spravedlivou odměnu a zbavili vítězství jeho ceny; psal o svých vraždychtivých pocitech vůči ministerskému předsedovi Francescu Saveriovi Nittimu („tomu praseti Nittimu“), že neuhájil zájmy Itálie a ponížil armádu tím, že dal dezertérům amnestii.⁸ K pocitům beznaděje přispívala i jeho finanční situace. V ideálním případě by se rád stal výtvarníkem nebo hudebníkem (nebo možná spisovatelem – mnoho svých intenzivních pocitů vyjádřil do deníku ve verších), ale mezitím si potřeboval zajistit nějakou placenou práci. Měl však potíže něco najít, podobně jako nemalá část z oněch dvou milionů demobilizovaných vojáků. Nakonec našel dočasné zaměstnání jako obchodní cestující u uhelné společnosti. Ale to nebylo nic, o čem snil. Na podzim roku 1922 se ocitl na pokraji nervového zhroucení.

„SILNÝ HLAS ... MUŽ“

Carlo nebyl ani náhodou jediný, kdo toužil po „muži“, který by obnovil úspěch a bohatství Itálie. Představa osobnosti poslané samotnou Prozřetelností, která přinese nepokojné zemi mír a pořádek, se mocně opírala o myšlenky dvou nejslavnějších italských spisovatelů: Danta a Machiavelliho. Oba považovali různice a rozdělení za zlo, které trápí italskou společnost, a oba spojovali obnovení jednoty a harmonie na poloostrově s příchodem výjimečného jedinice. Populární milenalistické tradice a katolické představy o světcích nabízely další prvky přispívající k potvrzení platnosti mesianistických a spasitelských myšlenek. Intelektuálně rostl v letech před první světovou válkou všude zájem o to, jakými vlastnostmi se má vyznačovat „charismatická autorita“, mezi filosofy, politology,

sociology a psychology se kladl zvýšený důraz na iracionální, podvědomí a mytičnost jakožto určující prvky sociálního chování. Friedrich Nietzsche oslavoval hrdinského a geniálního muže a vůli k moci, kdežto Gustave Le Bon analyzoval citovou tendenci mas podléhat silným vůdcům. V Itálii Nietzscheho vyzdvihování nadčlověka překračujícího morální pravidla našlo sebevědomé vyjádření v okázalém životním stylu oslavovaného básníka, dramatika a romanopisce Gabriela D'Annunzia. Le Bonovy myšlenky o psychologii davů (jež zase obdivoval Mussolini) rozvíjeli vlivní sociologové, jako byl například Scipio Sighele.

Volání po silném a inspirujícím vůdci v Itálii nabíralo od devadesátých let devatenáctého století na intenzitě. Devadesátá léta byla od doby sjednocení ekonomicky a politicky nejpochemrnější. Krize v bankovním sektoru přivedla zemi roku 1893 na pokraj platební neschopnosti. Důvěryhodnost parlamentu byla totálně otřesena skandálem s Bancou Romana, kdy se zjistilo, že desítky předních politiků si braly půjčky od banky, jež fungovala nelegálně. Nepokoje v mnoha částech země vyvolaly přízrak socialistické revoluce; na Sicílii bylo roku 1894 vyhlášeno stanné právo a na ostrov bylo vysláno 40 000 vojáků, aby tam nastolili pořádek. Porážka u Adwy v Etiopii v roce 1896 vedla k dalšímu násilí v ulicích. Přivodila též náhlý konec politické kariéry ministerského předsedy Francesca Crispiho, jediného muže, o němž byli mnozí po určitou dobu přesvědčeni, že má dostatečnou autoritu, aby udržel zemi pohromadě, a v něhož byly vkládány takřka mesianistické naděje.⁹ Závěrečné roky století byly svědky ještě závažnějších pouličních bouří a nepokojů, výtržnictví ve sněmovně zástupců a střídajících se slabých vlád. V červenci 1900 zavraždil anarchista krále Umberta I.

Uprostřed chaosu byly opakovaně vznášeny požadavky na ukončení parlamentního systému vládnutí. Mnozí konzervativci si zpočátku dělali naděje, že by bylo možné přesvědčit krále, aby využil moci, již podle ústavy (*Statuto*) měl, a zajistil, že se exekutiva bude zodpovídat Koruně, nikoli sněmovně zástupců. Jeden bývalý člen vlády šel až tak daleko, že roku 1893 veřejně varoval Umberta, že pokud nepodnikne silnou akci, ztratí obyčejní lidé víru v monarchii (která pro ně byla nutně „ideálem“) a dynastie padne: „Spatří tu největší nemohoucnost tam, kde jim fantazie napovídala, že se nachází ta největší moc.“¹⁰ O několik let později krále naléhavě žádal ve slavném článku jiný bývalý ministr, Sidney Sonnino, aby se chopil iniciativy: „Vaše Veličenstvo. ... Výkonná moc spočívá pouze na Vás. Pouze Vy máte právo jmenovat a propouštět ministry. ...